

ІННОВАЦІЙНЕ ОНОВЛЕННЯ ФІНАНСОВО-ЕКОНОМІЧНОГО МЕХАНІЗМУ РЕАЛІЗАЦІЇ ДЕЦЕНТРАЛІЗОВАНОЇ МОДЕЛІ СТАЛОГО РОЗВИТКУ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД

INNOVATIVE RENEWAL OF FINANCIAL AND ECONOMIC MECHANISM OF IMPLEMENTATION OF DECENTRALIZED MODEL OF LOCAL COMMUNITIES SUSTAINABLE DEVELOPMENT

Інна ІРТИЩЕВА,
доктор економічних наук,
Національний університет
кораблебудування імені
адмірала Макарова, Миколаїв

Inna IRTYSHCHEVA,
Doctor of Economics,
Admiral Makarov National University
of shipbuilding, Mykolaiv

Маріанна СТЕГНЕЙ,
доктор економічних наук,
Мукачівський державний університет

Marianna STEHNEI,
Doctor of Economics,
Mukachevo State University

Глобальне загострення екологічної ситуації, яке спричинено критичною деформацією взаємовідносин людини з природою, у кінці ХХ століття зосередило увагу з оновлених позицій на необхідності радикального переосмислення цільових орієнтирів та пріоритетів подальшого розвитку суспільства. Саме тому концепція сталого розвитку, що об'єднує три базові частини, включаючи економічну, соціальну й екологічну складові, логічно потребує динамічного визначення ключової ланки, впливаючи на яку можливо активізувати процеси самоорганізації господарських систем.

На сьогодні такою ланкою стає саме інноваційний економічний механізм, тому що наріжною проблемою України є впорядкування різноспрямованих інтересів влади, бізнесу та громади. У свою чергу це потребує пошуку методів гармонізації відносин між суб'єктами господарювання. Спираючись на європейський досвід, це можливо тільки за умов децентралізації системи управління з акцентом на низовий територіальний рівень.

Питання визначення національних концептуальних ознак сталого розвитку розглядаються рядом дослідників. Теоретико-методичні підходи та практичні рекомендації з даного питання викладені в працях таких вчених, як І.Бистряков [3], Б.Данилишин [1], Л.Левковська [3], С.Лизун [7], В.Пилипів [3], М.Хвесик [7] та ін. Однак складність і масштабність цієї проблематики для сучасних трансформаційних процесів в Україні виявляє все нові нерозв'язані питання, що потребує поглиблення наукових пошуків. Зокрема, найактуальнішими серед них сьогодні є саме формування й реалізація економічних механізмів

сталого розвитку сільських територій в умовах децентралізації, які передбачають визначення основних орієнтирів і пріоритетів еколого-орієнтованого, соціогуманітарного сталого розвитку.

На основі викладеного можна сформулювати завдання дослідження, що полягає у формуванні фінансово-економічного механізму реалізації децентралізованої моделі сталого розвитку територіальних громад.

На сучасному етапі розвитку національної економіки стратегічним завданням є формування моделі інноваційного оновлення. Одночасно інноваційний розвиток окремих територіальних одиниць є важливою компонентою цього завдання. Особливості життя українських громадян потребують адаптації існуючих підходів і методів інноваційного територіального управління до конкретних умов господарювання.

У центрі багатоаспектної системи факторів сталого розвитку має бути задоволення інтересів кожної окремої людини як рушійної сили необхідних реформ стосовно відродження нації, ефективного використання природних ресурсів та забезпечення екологічної безпеки країни. Інноваційний характер розвитку повинен охоплювати досягнення науково-технічного прогресу, ефективні соціально-економічні та екологічні технології. Весь накопичений потенціал, зокрема людський, виробничий, технологічний, необхідно спрямовувати на формування сприятливого середовища життя.

Справедливою є думка, що для країн, орієнтованих на сталий розвиток, збереження навколишнього природного середовища є головним аспектом стратегії їхнього

Статтю присвячено оцінці сучасного рівня та перспектив розвитку інноваційно-інвестиційного забезпечення сталого розвитку територіальних громад України. Запропоновано структуру фінансово-економічного механізму реалізації децентралізованої моделі сталого розвитку. Досліджено динаміку екологічних платежів за забруднення навколишнього природного середовища, сплачених підприємствами, організаціями, установам України. Визначено форми імплементації рентних відносин у систему управління сталим розвитком територіальних громад в умовах децентралізації. Запропоновано здійснювати вдосконалення механізмів та нормативної бази платності за використання природних ресурсів на засадах розгортання процесів капіталізації, корпоратизації, інституціоналізації, диверсифікації та секторизації природно-ресурсної діяльності в ринкових умовах.

The article is devoted to the estimation of current level and development prospects of innovation-investment insurance of sustainable development of local communities in Ukraine. The structure of the financial and economic mechanism for implementing a decentralized model of sustainable development is proposed. It is investigated the dynamics of environmental charges for environmental pollution paid by enterprises, organizations, institutions of Ukraine. The forms of rent relations implementation into the system of management with sustainable development of communities under the decentralization conditions are determined. It is offered to implement improving of mechanisms and regulations of payment for the use of natural resources on the basis of deployment process of capitalization, corporatization, institutionalization, diversification and securitization of natural resource activity in market conditions.

прогресу, оскільки досягнення стану екологозбалансованого самопідтримуючого розвитку фактично тотожне зростанню якості життя й добробуту при зменшенні екологічного навантаження [1, с. 12].

У процесі інноваційного розвитку важливим є збереження традицій окремих територій. Визначаючи цінність інновацій, необхідно пам'ятати, що вони неможливі без відновлення колишнього змісту явищ і процесів. Є.Князева та С.Курлюков стверджують, що не можна відкрити нове, не намагаючись перш за все повернутись до попереднього, іноді забутого змісту. Це також своєрідна новація [2, с. 25].

Територіальними системами повинен відтворюватись властивий тільки їм певний ідентичний модуль, який, подібно до генетичного коду, буде успадковуватись та зберігати базу інформацію. Врахування різноманітності регіональних особливостей господарювання сприятиме підвищенню сталості розвитку всієї держави. Такий підхід передбачає орієнтацію на традиційні основи [3, с. 58].

Доцільно погодитись із думкою авторів монографії «Сталий розвиток: світоглядна ідеологія майбутнього» за редакцією академіка НААН України М.Хвесика, в якій наголошено, що інноваційна готовність до соціально-економічної модернізації значною мірою залежить від мотивації населення стосовно досягнення цілей розвитку та матеріально-технічної бази інновацій у державі. Загалом інновації формуються у вигляді нових потреб, нових джерел ресурсів, нових технологій їх переробки і виробництва нових продуктів споживання, нових виробничо-економічних відносин [3, с. 56].

Економічна система як організуюче і спрямовуюче начало сприймає управлінські новації, ураховує їх у системі економічних відносин, що приводить до утворення нових організаційних форм економічної та господарської діяльності, які забезпечують подальший розвиток суспільства. Це передбачає інноваційний підхід, характерний для суспільного відтворення, основним механізмом якого є фінансово-економічний.

Цілісність функціонування соціо- та еколого-економічної системи забезпечується єдністю її основних складових елементів: екології людини і середовища перебування (простору), а також економіки й продуктивних сил. У такому випадку мета економіки орієнтована на регулювання й забезпечення збалансованого функціонування соціо-еколого-економічної системи в цілому. Це визначає інтегруючу роль економіки і робить її однаково наближеною до всіх інших цілових орієнтирів [3, с. 61].

Питання забезпечення сталого розвитку за рахунок активної інноваційної діяльності є ефективним тільки тоді, коли здійснюється відповідно до державних стратегічних планів, пріоритетів інноваційної діяльності держави та регіонів.

Проголошена інноваційна модель економічного розвитку України передбачає реалізацію стратегії розвитку національної економіки, спрямованої на істотне підвищення її ефективності, зростання ВВП шляхом цілеспрямованої діяльності зі створення, освоєння у виробництві й просування на ринок технологічних та організаційно-управлінських інновацій. За роки незалежності в Україні започатковані трансформаційні процеси в науково-технологічній та інноваційній сферах. Проте темпи розбудови сучасного формату останньої на сьогодні є занадто низькими.

Досвід багатьох розвинених країн свідчить, що для забезпечення інноваційного розвитку державі необхідно здійснювати кредитну підтримку, бюджетне фінансування, податкове стимулювання тощо.

Сучасна вітчизняна економічна політика в руслі децентралізації повинна базуватись на інноваціях, що забезпечить можливість ефективного розвитку економічних відносин

та прискорення інтеграції економіки держави у світове господарство з високим рівнем конкуренції, в якому екстенсивна модель господарювання вже вичерпала свої можливості.

Механізм упровадження інноваційних технологій у процес соціально-еколого-економічного розвитку територіальних громад можна характеризувати як комплексну систему інструментів забезпечення інноваційного розвитку (правових, фінансово-економічних, адміністративних, організаційних, освітніх, традиційних тощо), пов'язаних між собою спільними цілями, принципами і відповідними ресурсами. Тобто ефективність механізму повинна забезпечуватись створенням умов, за яких не можна відмовитись від інноваційної діяльності, а саме: коли громади усвідомлюють її необхідність, прогнозується висока результативність, нові можливості й свідоме прагнення інноваційного розвитку.

В умовах децентралізації національної економіки варто звертатись до аналізу світового досвіду стимулювання інновацій. Він свідчить про необхідність застосування двох засобів державного стимулювання: пільгового фінансування і дофінансування проектів коштами державних фінансово-кредитних установ та надання гарантій інвесторам. Залучення інвестицій від різних держав має свої особливості. Наприклад, при залученні інвестицій із країн СНД доцільно відновити функціонування спеціальних економічних зон та промислово-фінансових груп на рівні національного законодавства, оскільки такі інвестиції швидше за все можуть прийти на вже існуючі підприємства, в діяльності яких зацікавлені технологічно пов'язані з ними підприємства країн СНД. Щодо інвесторів із розвинених держав Європи, Азії та США, то важливим моментом має стати створення відповідних баз даних та підрозділів (агенцій) у міністерствах і відомствах, які проводитимуть активну політику залучень інвесторів через відповідні конференції, презентації тощо. Безперервний моніторинг інноваційних процесів та швидке реагування держави на особливості розвитку є одним з необхідних заходів реалізації проекту моделі інноваційного розвитку [4, с. 357].

Для моніторингу і контролю фінансово-господарської діяльності територіальних громад доцільно використовувати систему комплексної оцінки їх функціонування на основі результатів маркетингової та диверсифікаційної діяльності підприємств, економічної і соціальної ефективності виробництва тощо.

Найбільш важливим для формування передумов сталого розвитку є фінансово-економічний чинник, котрий ми трактуємо як систему утворення, акумулювання й подальшого використання фінансових ресурсів. В існуючих економічних умовах ресурси для реалізації сталого розвитку територій є сукупністю власних і позикових засобів органів державної влади, місцевого самоврядування, підприємств, громадян та іноземних осіб, а також громадських організацій.

Основні елементи фінансово-економічного механізму реалізації децентралізованої моделі сталого розвитку територіальних громад (**рис. 1**) мають взаємну інтеграцію джерел формування фінансових засобів, форм їх акумуляції та напрямів використання, що забезпечують розвиток виробництва на основі нових методів управління з метою стимулювання впровадження інновацій. Бюджетні кошти як джерело фінансування сталого розвитку територіальних громад при всій їх значущості не слід, на наш погляд, розглядати як основні. І проблема тут полягає не стільки в недостатності засобів, скільки в системі їх використання.

Також одним із джерел фінансування може бути система інституту екологічних фондів. З урахуванням того,

що основою їх діяльності є покладений принцип «господарюючий суб'єкт платить, а засоби повертаються йому на поліпшення екологічної ситуації», це джерело фінансування, на нашу думку, необхідно активно розвивати, оскільки саме воно є одним з найбільш ефективних механізмів формування моделі сталого розвитку територіальних громад.

Акумуляція коштів екологічного фонду можливо забезпечити шляхом введення збору на еколого-орієнтований розвиток у розмірі до 1% від обсягу виробництва суб'єктів господарювання, які використовують у господарській діяльності природні ресурси та спрямування до нього коштів від штрафних санкцій за забруднення навколишнього середовища і добровільних внесків громадян.

Дуже близьким до позабюджетних екологічних фондів за змістом є поняття екологічного страхування – ринкового інструмента підтримки сталого розвитку. При всіх очевидних перевагах застосування екологічного страхування воно не набуло достатнього поширення в Україні.

Не менш важливим економічним джерелом забезпечення сталого розвитку територіальних громад є засоби господарюючих суб'єктів. Власні засоби організації трансформуються за двома напрямками: формування основного капіталу і здійснення поточних витрат.

Згідно з попередніми дослідженнями [6; 7] економічне забезпечення сталого розвитку територій повинно по можливості урахувати всі джерела і форми акумуляції фінансових засобів. При цьому пріоритетним напрямом має бути використання засобів господарюючих суб'єктів, коли організація зацікавлена у вкладенні власних ресурсів. Пріоритетними заходами, на нашу думку, є:

□ формування механізму переорієнтації експорту на користь продуктів т.зв. глибокої переробки за допомогою проведення тарифної і податкової політики;

□ трансформація системи оподаткування в умовах децентралізації;

□ створення системи лізингу екологічно безпечних товарів і виробництв із тривалим терміном користування;

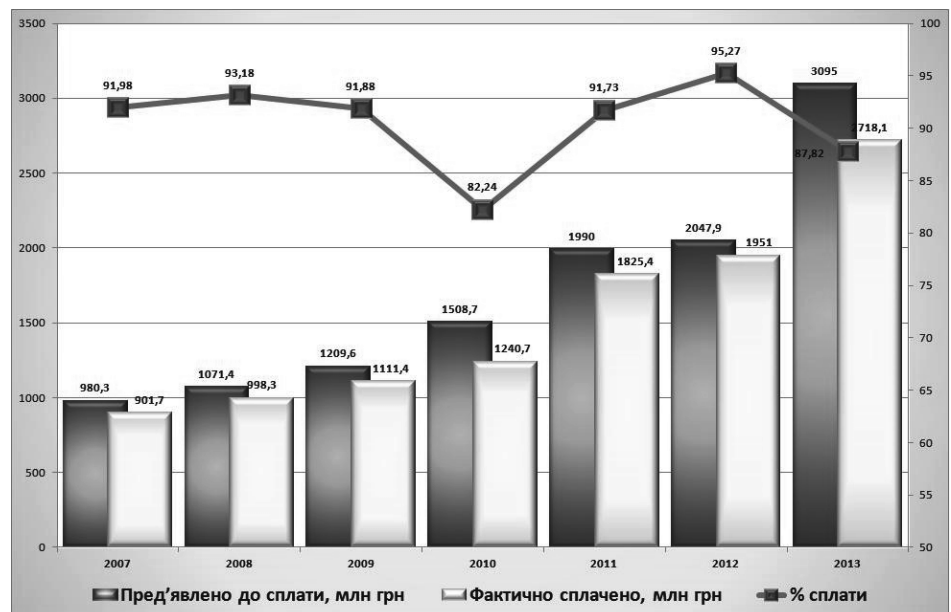
□ розвиток системи пільгового кредитування для підприємств, які використовують екоінновації тощо.

З метою наповнення місцевих бюджетів необхідно забезпечити прозорість використання коштів шляхом інфор-

Рис. 1. Структура фінансово-економічного механізму реалізації децентралізованої моделі сталого розвитку територіальних громад (авторська розробка)

Рис. 2. Динаміка пред'явлених екологічних платежів за забруднення навколишнього природного середовища та фактично сплачених підприємствами, організаціями, установами України, млн грн (за даними Державної служби статистики України)

мування про постатейне планування та використання коштів на сайтах територіальних громад. Потужним фактором активізації населення щодо вирішення питань екологічної безпеки має стати розвиток екологічної освіти.

Для визначення проблемних питань, в напрямках яких слід активізувати фінансово-орієнтовну політику, нами проаналізовано динаміку надходжень екологічних платежів (рис. 2).

Рис. 3. Динаміка капітальних інвестицій підприємств, організацій, установ на охорону навколишнього природного середовища за джерелами фінансування, млн грн (за даними Державної служби статистики України)

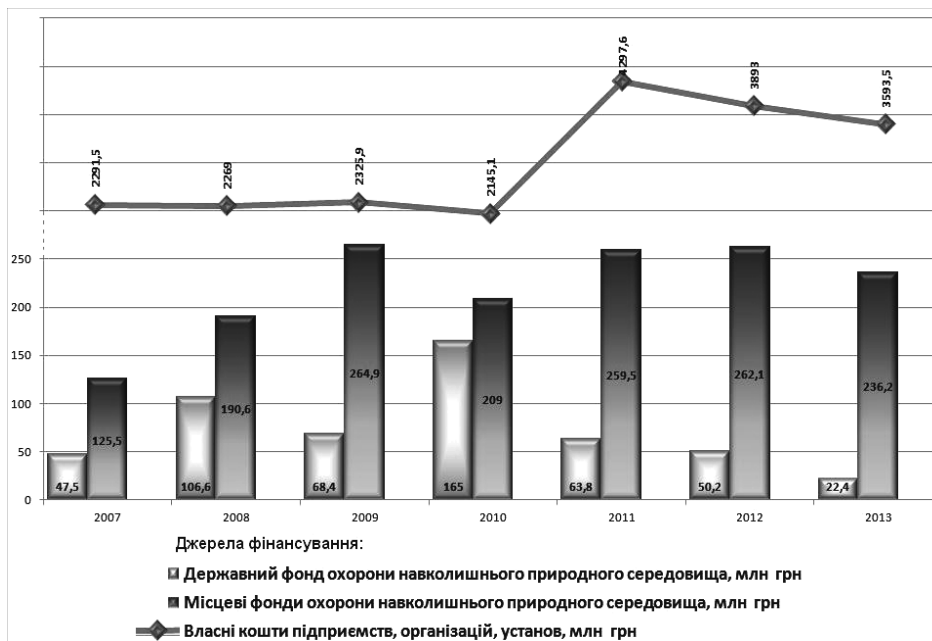
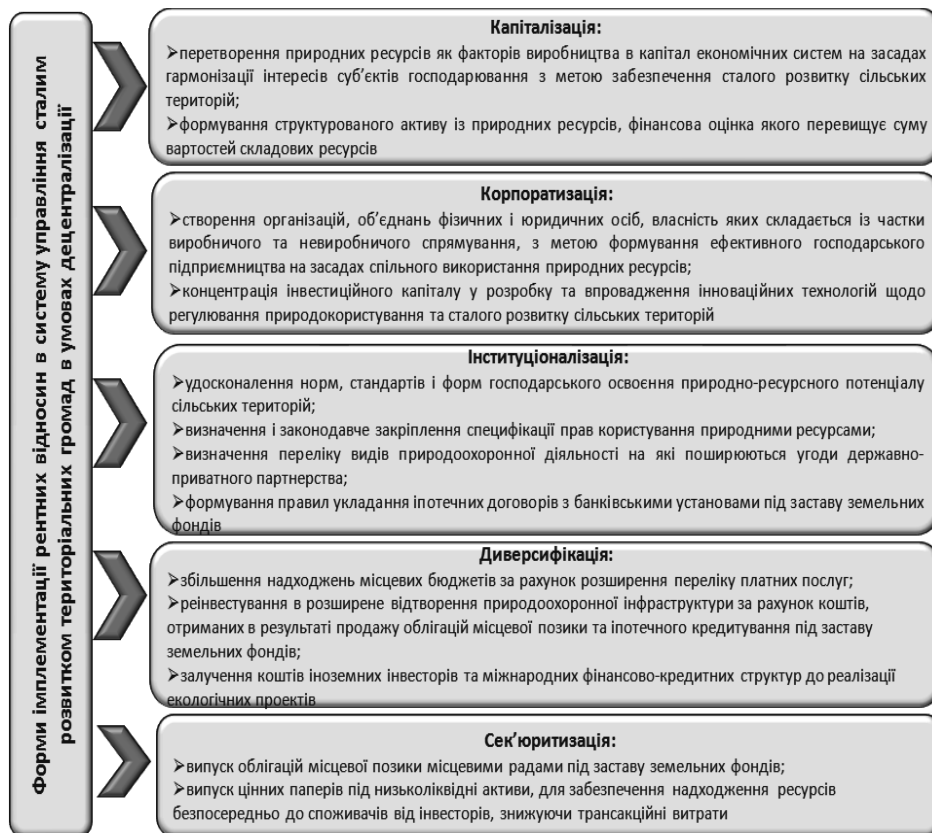

Рис. 4. Форми імплементації рентних відносин в систему управління сталим розвитком територіальних громад в умовах децентралізації

Відповідно до представленого графіка спостерігаються значні відхилення в сумах пред'явлених платежів та фактично сплачених підприємствами, організаціями, установами України за забруднення навколишнього природного середовища. До найгостріших проблем охорони навколишнього

природного середовища в Україні належить недостатнє фінансування природоохоронних заходів, основним джерелом якого є фінанси цільових фондів охорони довкілля, що формується за рахунок: екологічного податку та збору за забруднення навколишнього природного середовища; грошових стягнень за порушення норм і правил охорони довкілля та шкоду, заподіяну порушенням природоохоронного законодавства в результаті господарської та іншої діяльності.

У 2013 році це відхилення набуло найбільшого значення за досліджуваний період і становило 340,9 млн грн, а виконання сплати екологічних платежів за пред'явленими сумами становило 87,82%. Важливим також є те, що хоча фінансування відтворення та охорони природних ресурсів залежить від надходжень екологічних платежів до Державного та місцевих бюджетів, однак найбільші обсяги капітальних інвестицій на охорону навколишнього природного середовища здійснюються за рахунок власних коштів підприємств, організацій, установ (рис. 3).

Нарощування обсягів природоохоронних капітальних інвестицій має супроводжуватися диверсифікацією джерел інвестиційного забезпечення, зокрема за рахунок міжнародних договорів, грантів, угод державно-приватного партнерства, банківських кредитів тощо.

Напрямом розширення форм і джерел фінансування відтворення природно-ресурсного потенціалу та покращення природокористування є імплементація рентних відносин в систему децентралізованого управління сталим розвитком територіальних громад. Форму забезпечення імплементації у систематизованому вигляді наведено на рис. 4.

Відповідно до наданої схеми вдосконалення механізмів та нормативної бази платності за використання природних ресурсів відбувається на засадах розгортання процесів капіталізації, корпоратизації, інституціоналізації, диверсифікації та сек'юритизації природно-ресурсної діяльності у ринкових умовах.

Отже, стратегія сталого розвитку територіальних громад потребує розробки такої концепції, яка поєднувала б у собі різні організаційно-економічні підходи, що включають методичні й методологічні аспекти вирішення проблеми сталості розвитку кожної окремої громади як соціально-економічної

системи, що забезпечує стабільне підвищення рівня якості життя населення.

Таким чином, умови реалізації сталого розвитку значною мірою залежать від заходів державної політики і важелів управління. Ефективність їх практичного застосування детермінована дотриманням принципів рівного доступу до ресурсів (інформаційних, фінансових і т.д.) і визначається адекватністю організаційно-правових рішень, що приймаються, в цілях створення ефективної системи управління національною економікою.

ВИСНОВКИ

Враховуючи інтеграційні процеси, що відбуваються в Україні, особливої актуальності набуває завдання адаптації національного досвіду обґрунтування сталого розвитку до стандартів Євросоюзу. На цьому шляху суттєвим фактором є визначення способів методологічного поєднання засобів ефективного еколого-економічного забезпечення простору життєдіяльності із сучасними тенденціями організації господарської діяльності та методами децентралізованого управління територіями в цілому.

В умовах децентралізації бюджетні кошти не слід розглядати як основне джерело фінансування сталого розвитку територіальних громад. Необхідно активно розвивати систему інституту екологічних фондів, оскільки саме вони можуть виступати основою формування моделі сталого розвитку територіальних громад. Фінансово-економічне забезпечення сталого розвитку територій має урахувати всі джерела й форми акумуляції фінансових засобів. При цьому пріоритетним напрямом має бути використання засобів господарюючих суб'єктів, коли організація зацікавлена у вкладенні власних ресурсів.

Незважаючи на певні позитивні починання у сфері децентралізації влади в Україні, особливої уваги потребують питання забезпечення збалансованого розвитку держави та її окремих територіальних одиниць, вдосконалення фінансово-економічних механізмів та впровадження рентних відносин в систему управління сталим розвитком територіальних громад на засадах екологічно збалансованого природокористування і збереження екосистем.

CONCLUSIONS

Due to the integration processes taking place in Ukraine, is of particular relevance task of adaptation of national experience in grounding of sustainable development to EU standards. In this way, the essential factor is the definition of means of methodological combination of tools which effectively ensure ecological and economic space of life with modern trends of organization of economic activities and methods of decentralized management with areas as a whole.

Under the conditions of decentralization you should not consider budget as the main source of financing for sustainable development of local communities. It is necessary to develop actively a system of environmental funds institute, as they can act as forming basis of the model of

sustainable development of local communities. Financial – economic providing of sustainable development of the territories should take into account all sources and forms of accumulation of financial assets. This priority direction should be the use of business entities when organization is interested in investing of its own resources.

Despite some positive initiatives in the sphere of power decentralization in Ukraine, special attention are needed the issues of providing with balanced development of state and its separate territory units, improving of financial - economic mechanisms and implementation of rent relations into the system of sustainable management of communities based on environmentally balanced nature using and ecosystems serving.

ЛІТЕРАТУРА

1. Данилишин Б. Ефект декаплінгу як фактор взаємозв'язку між економічним зростанням і тиском на довкілля / Б. Данилишин, О. Веклич // Вісник Національної академії наук України. – 2008. – № 5. – С. 12-18.
2. Князева Е.Н. Основания синергетики. Синергетическое мировидение / Е.Н. Князева, С.П. Курлюков. – М. : Ком книга, 2005. – 240 с.
3. Сталий розвиток: світоглядна ідеологія майбутнього : [монографія] / [Хвесик М.А., Бистряков І.К., Левковська Л.В., Пилипів В.В.] ; за ред. акад. НААН України М.А. Хвесика. – К. : Державна установа «Інститут економіки природокористування та сталого розвитку Національної академії наук України», 2012. – 465 с.
4. Іртищева І.О. Інноваційне оновлення агропродовольчої сфери Причорноморського регіону: проблеми теорії та практики : [монографія] / І.О. Іртищева. – Миколаїв : Дизайн та поліграфія, 2010. – 412 с.
5. Державна служба статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua>
6. Стройко Т.В. Рациональне природокористування як елемент сталого розвитку сільських територій / Т.В. Стройко, І.О. Іртищева, М.І. Стегней // Економіст. – 2014. – №2. – С. 34-37.
7. Економічні аспекти управління природними ресурсами та забезпечення сталого розвитку в умовах децентралізації влади в Україні : [монографія] / [М.А. Хвесик, С.О. Лизун та ін.] ; за наук. ред. акад. НААН України, д.е.н., проф. М.А. Хвесика, д.г.-м.н., проф. С.О. Лизуна. – К. : ДУ ІЕПСР НАН України, 2015. – 72 с.

REFERENCES

1. Danylyshyn B., Veklych O. Efekt dekaplinhu yak faktor vzayemozvyazku mizh ekonomichnym zrostanniam i tyskom na dovkillya [Decoupling effect as a factor in the relationship between economic growth and pressure on the environment]. Visnyk Natsional'noyi akademiyi nauk Ukrayiny, 2008, no. 5, pp. 12-18 [in Ukrainian].
2. Knjazeva E.N., Kurljukov S.P. Osnovaniya sinergetiki. Sinergeticheskoe mirovidenie [Foundations of synergetics. Synergistic world view]. Moscow, Komkniga, 2005, 240 p. [in Russian].
3. Khvesyk M.A., Bystryakov I.K., Levkovs'ka L.V., Pylypiv V.V. Stalyy rozvytok: svitohlyadna ideolohiya maybutn'oho [Sustainable development: worldview ideology of future]. Kyiv, Derzhavna ustanova "Instytut ekonomiky pryrodokorystuvannya ta staloho rozvytku Natsional'noyi akademiyi nauk Ukrayiny", 2012, 465 p. [in Ukrainian].
4. Irtysheva I.O. Innovatsiyne onovlennya ahroprodovol'choyi sfery Prychornomors'koho rehionu: problemy teoriiy ta praktyky [Innovative upgrade of agricultural sector of the Black Sea region: theory and practice]. Mykolayiv, Dyzayn ta polihrafiya, 2010, 412 p. [in Ukrainian].
5. The State Statistics Service of Ukraine. Available at: <http://www.ukrstat.gov.ua> [in Ukrainian].
6. Stroyko T.V., Irtysheva I.O., Stehney M.I. Ratsional'ne pryrodokorystuvannya yak element staloho rozvytku sil's'kykh terytoriy [Rational wildlife management as part of sustainable rural development]. Ekonomist, 2014, no. 2, pp. 34-37 [in Ukrainian].
7. Khvesyk M.A., Lyzun S.O. Ekonomichni aspekty upravlinnya pryrodnyimi resursamy ta zabezpechennya staloho rozvytku v umovakh detsentralizatsiyi vlady v Ukrayini [Economic aspects of natural resource management and sustainable development in a decentralization of power in Ukraine]. Kyiv, DU IEPSR NAN Ukrayiny, 2015, 72 p. [in Ukrainian].